

panya i obligà tothom a optar per la fórmula de venda a l'Estat a canvi de divuit pessetes de plata per cada cent pessetes d'or; en cas de no acceptar aquest canvi, es perdrien els drets sobre l'or dipositat. La resistència a aquesta mesura fou molt forta i l'executiu es veié obligat, uns mesos més tard, a disposar l'obertura de caixes de lloguer per a buscar monedes d'or, valors estrangers, divises i joies que haguessin escapat a aquella venda forçosa.

El decomís acabà estenent-se a la plata, que seguí el mateix camí que l'or. Francisco Méndez Aspe prosseguí aquesta tasca i amplia la cessió obligatòria a l'Estat de «la plata pura o aliada en lingots, pastes, o altres formes que no constitueixin joies i objectes artístics d'ús domèstic». I també es decomissaren perles, pedres i metalls preciosos, amb l'única excepció dels objectes d'ús personal, sempre que no portessin perles o gemmes incrustades. El decomís es completà amb l'ordre als bancs de posar a disposició de la Caixa de Reparacions el contingut de totes les caixes de lloguer dels seus clients.

Aquest magnífic treball aporta molta claror a un període tan estudiat des d'altres perspectives però realment molt desconegut fins ara. És una obra bàsica per a la investigació econòmica d'aquest important període de la història espanyola que va finalitzar amb una guerra incivil que va tenir greus conseqüències en tots els àmbits.

Manuel M. de Bofarull de Torrents
Universitat Internacional de Catalunya

LA FALSIFICACIÓ DE MONEDA A LA CATALUNYA DEL SEGLE XIX,
D'ALBERT ESTRADA-RIUS (COORD.)⁴⁵

Aquest llibre aplega les comunicacions presentades a les jornades dedicades a l'estudi de la falsificació de moneda a la Catalunya del segle XIX, que organitzà el Gabinet Numismàtic del Museu Nacional d'Art de Catalunya. El tema és interessant i forma part de la història de la moneda, atès que, com ens diu Albert Estrada-Rius en la introducció, «la falsificació de moneda és un fenomen tan vell com la mateixa moneda». En el decurs del vuit-cents hi ha dos moments en què la circulació de moneda nominalista assolí un gran abast: el primer, arran de l'encunyació de xavalla catalana (els quartos), s'acaba el 1852 amb la retirada de la circulació d'aquesta moneda de coure, i el segon té lloc durant els tres darrers decennis del

45. Barcelona, Universitat Pompeu Fabra i Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2013.

segle i s'acaba arran de l'enfonsament del preu de mercat de la plata. Es tracta, doncs, de dues èpoques en les quals la falsificació va ser altament lucrativa i assolí, segons tots els indicis, unes dimensions insòlitàment elevades. El magistrat Manuel Gil Mestre —citada per Estrada-Rius— assenyala que a la Barcelona del 1886 aquesta activitat «alcanza proporciones desconocidas» i que s'ocupaven «en esta punible y dañosa faena cientos de operarios [...]».

La primera part de l'obra recull les comunicacions que tracten diferents aspectes jurídics i socials relacionats amb la falsificació de moneda. Elena Roselló, a «Notas sobre el delito de falsificación de moneda: de las Cortes de Cádiz al Código penal de 1822», fa una síntesi de la gènesi del dret penal modern a Espanya —que va rebre influències del Codi penal francès i del pensament de Bentham—, que culminà amb la promulgació del Codi penal aprovat per les Corts del Trienni el juny del 1822. L'autora centra el seu estudi en el debat dels articles 382-390 del Projecte de llei del Codi penal relatiu a la falsificació de moneda. L'autora precisa la intenció dels legisladors d'introduir una graduació en les penes, segons si es tractava de moneda d'or, de plata i de billó o si era nacional o estrangera; que es considerà delictes tant la construcció de mitjans de fabricació (màquines, encunys...) i la producció i la distribució de moneda falsa, com la pràctica de tallar o llimar les monedes; que els càstigs, segons la gravetat del delictes i el grau d'implicació, anaven des de treballs forçats perpetus fins a treballs temporals i, en tots els casos, pena d'infàmia pública; i, per acabar, que el codi liberal desterrà l'aplicació de la pena de mort a aquesta mena de delictes, introduí la jerarquització en els càstigs i n'eliminà l'arbitrarietat, i conservà la vergonya pública per l'efecte preventiu que se'n podia derivar.

Joan Marc Estarán, que va presentar la comunicació «El delito de falsificación de moneda en los procesos de la audiencia de Manresa (1883-1892)», és un estudiós de la justícia criminal durant la Restauració i, en concret, de les Audiencias de lo Criminal derivades de la Ley de Enjuiciamiento Criminal del 1882 i de la Ley Adicional del Poder Judicial del 1883. Una d'aquestes audiències tingué la seu a Manresa. L'autor utilitza els arxius d'aquesta audiència durant el període de la seva existència —de poc més d'un decenni, entre 1882 i 1892— per a estudiar els processos relacionats amb el delictes de falsificació de moneda. En el decurs d'aquests anys es van dictar sis sentències i totes estaven relacionades amb la distribució de moneda falsa, que el Codi penal del 1870 castigava amb períodes de presidi que anaven de sis mesos a sis anys. Els condemnats van ser: un pagès veí de Solsona per pagar amb monedes d'or falses, el qual va ser sentenciat a tres anys i sis mesos de presó i a pagar una multa; un adroguer de Puig-reig al qual es van trobar monedes falses, i el càstig es reduí a una multa; un apuntador de teatre i la seva companya, veïns de Gràcia, detinguts per pagar amb moneda falsa a Monis-

trol, i a ambdós els va ser imposada una pena de tres anys i sis mesos de presó; un sabater de Manresa al qual es trobà moneda falsa, penat a tres anys i sis mesos de presidi i al pagament d'una multa; un forner de Navarcles que intentà col·locar un bitllet fals, el qual va ser sentenciat a un any de presó i a pagar una multa; i un veí de Sallent que intentà pagar amb moneda falsa i en ser detingut se n'hi trobà més, el qual va ser penat amb el pagament d'una multa.

Albert Estrada-Rius i María José Morales ofereixen en la comunicació «La falsificació de moneda a la premsa de la Restauració: l'exemple de *La Vanguardia* (1881-1890)» un tast del gran potencial de la premsa coetània per estudiar el fenomen de la falsificació de moneda. En el cas de *La Vanguardia*, hi van aparèixer, entre els anys 1881 i 1891, un total de dues-centes cinquanta notícies —amb un tractament i una amplitud, lògicament, molt desiguals— relacionades amb aquest frau, cent sis de les quals es referien a la distribució, vuitanta-nou a la fabricació, quaranta-cinc a advertiments públics i tres a la promulgació de legislació. En aquesta època, l'activitat falsària va afectar la moneda d'or i la de plata (pessetes), la xavalla (els cèntims) i els bitllets del Banc d'Espanya; la moneda francesa i els bitllets del Banc de França, i l'antiga moneda espanyola d'or i de plata que encara no s'havia retirat de la circulació. Els autors assenyalen que l'encunyació es feia en tallers dotats de premses de pressió —ben fàcils d'adquirir al comerç—, encunys ben gravats, cilindres laminadors, tisoires, forns i gresols... Els esmentats tallers eren ubicats dins la ciutat —com el que hi hagué al carrer d'en Robador— o en cases isolades de la perifèria urbana, com els localitzats a les Corts o a Horta. I se seguia utilitzant el procediment de la fosa, o l'obtenció de monedes a través de motlles fets a partir de monedes autèntiques. És el cas del taller d'una casa de Sant Martí. Els autors evidencien que els implicats en la fabricació tenien generalment lligams familiars, la qual cosa afavoria la cohesió i la discreció. En la distribució hi intervenia una gran diversitat de subjectes, amb predomini, pel que sembla, de dones, i no es limitava a l'àmbit local, sinó que sovint adquiria un abast regional i estatal. En definitiva, la informació aportada confirma a bastament que la premsa periòdica és un potent instrument per a estudiar el fenomen de la falsificació de moneda.

Luis Sainz, en la comunicació «La falsificación de moneda francesa en Barcelona (1879-1882). Un factor perturbador de las relaciones franco-españolas en los comienzos de la Restauración», posa de manifest que l'activitat falsària existent a la capital catalana va ser motiu de preocupació al Quai d'Orsay. L'autor fonamenta aquest estudi en la correspondència diplomàtica, la qual evidencia que les autoritats franceses estaven francament amoïnades per la impunitat amb què actuaven els falsificadors de moneda i bitllets francesos a Barcelona. En la relació epistolar s'esmenten detencions el 1879 i el 1880, però la falsificació no s'aturà. Aleshores el

Ministeri d'Afers Exteriors francès decidí enviar a Barcelona (l'estiu del 1882) un prefecte de policia per a impulsar les investigacions. Tot el que aconseguí va ser identificar un matrimoni que es dedicava a la distribució i que no sabia res de la falsificació dels bitllets de cinquanta francs que tant preocupava els francesos. La tardor d'aquell mateix any van encomanar aquesta tasca a un antic inspector de policia del país —ben proveït de fons per a comprar delators—, el qual tampoc no tingué èxit en la recerca d'un francès anomenat Caillaud i que se sospitava que era l'autor dels encunys i els gravats dels bitllets. L'única cosa que van poder establir va ser que la falsificació de la moneda de plata assolía grans proporcions i, alhora, que el Govern espanyol tenia una actitud més aviat tolerant amb la falsificació de moneda estrangera. En resum, la situació generà tensions en les relacions franco-espanyoles, sense que les esmentades iniciatives permetessin frenar la falsificació de moneda i bitllets francesos, la qual es va prolongar molts anys a Barcelona.

La segona part del llibre recull l'aportació d'algunes evidències arqueològiques relatives a la producció de moneda falsa. En primer lloc, l'estudi de Núria Cabañas i Imma Gimferrer, «El taller de falsificació de moneda localitzat a la Fàbrica (Premià de Dalt)», tracta el descobriment d'un taller (el 2005) arran de l'enderroc de la fàbrica Fills de Josep Vilà. Es tracta d'un cau excavat en argila —abans de l'aixecament de la fàbrica esmentada— que consta de tres hipogeu connectats per galeries. Per tal d'evitar el seu esfondrament, les parets es van recobrir amb maons i morter i els sostres van ser sostinguts per arcs, una tècnica similar a l'emprada a les mines de captació d'aigua freàtica de la comarca. La seva excavació ha permès recuperar algunes monedes del regnat d'Isabel II i una peça de cinc francs, quatre desenes de cospells i multitud de retalls de planxa, majoritàriament de coure. La descoberta confirma —assenyalen les autores— la tradició oral que la fabricació de moneda falsa assolí un gran abast a tot el Maresme durant el segon terç del segle XIX. En segon lloc, el text de Maria Clua, Joan Daura i Montserrat Sanz, «El taller falsari de la cova de l'Avi (Vallirana, Barcelona)», constitueix una interessant aportació a l'aprofitament de coves naturals situades en llocs isolats pels moneders de moneda falsa. En l'esmentada cavitat s'hi va trobar: una moneda de coure aixafada, la prova d'un gravat, riells de coure i fragments de plom. Els autors han sotmès aquests materials a una curiosa anàlisi —emprant tècniques sofisticades— per tal de determinar la seva estructura metal·logràfica, que els ha permès establir que les restes esmentades s'inscriuen en el període comprès entre els anys 1846 i 1868 i que els falsificadors es dedicaven, probablement, a produir moneda d'or falsa amb coure amb un baix contingut d'arsènic. En tercer lloc, Josep Samon fa en la comunicació «La màquina de fabricar moneda falsa i altres materials del Museu Arxiu de Vilassar de Dalt» una descripció de diferents estris relacionats amb la producció de moneda falsa conservats

al museu esmentat (un gresol, una tira d'encunyar, un grapat de retalls, vint-i-tres cospells) i també la descripció d'una peça excepcional i única: una màquina d'encunyació de moneda. Aquesta màquina procedeix d'un mas: can Xinxà (o mas Cuquet de Bonanat), de Cabrils. L'autor ens indica que en aquesta zona la fabricació de moneda falsa es feia sobretot a les mines de captació d'aigua i que hi ha notícies de l'existència d'aquesta activitat en quatre o cinc mines. I, en quart lloc, Montserrat Berdún, a «Els encunys falsos de sis quartos d'Isabel II del Museu d'Història de Barcelona», fa un repàs de la situació monetària de l'època, de les dues tècniques de falsificació (la fosa i l'encuny), del procés d'elaboració dels encunys i del procediment d'encunyació mitjançant pressió. Tot seguit, descriu dos encunys conservats al Museu d'Història de Barcelona —per a fabricar xavalla catalana falsa amb gravats d'una moneda de sis quartos de l'emissió del 1846— que van ser trobats, pel que sembla, als voltants de Manresa, i posa de manifest que el seu desgast evidencia que van ser intensament utilitzats i col·locats, probablement, en una premsa de volant.

En definitiva, penso que aquest sumari dels continguts és suficient per a mostrar que es tracta d'un llibre que s'endinsa en una temàtica innovadora. S'hi sistematitza tot el poc que es coneix sobre l'activitat falsària de producció de moneda, que per motius obvis ha deixat molt poc rastre. Un dels grans mèrits d'aquest recull d'estudis és que evidencia que, malgrat això, hi ha fonts documentals (la premsa, els arxius dels jutjats...) susceptibles d'aportar molta informació sobre el tema, i que l'estudi amb tècniques arqueològiques dels vestigis trobats en caus i coves també pot aportar molts coneixements sobre aquest fenomen. Tanmateix, el llibre va més enllà: a través dels estudis fonamentats en les esmentades fonts documentals i dels estudis arqueològics que conté, contribueix a ampliar notablement el nostre coneixement sobre la producció falsària de moneda a la Catalunya del vuit-cents.

Pere Pascual i Domènech
Universitat de Barcelona